

15. W. Makatsch, Der Brutparasitismus der Kuckucksvögel, Leipzig 1937.
16. R. F. Meiklejohn, The problem of the Cuckoo, The Ool. Rec., 11, 1931, p. 25—29.
17. — — — — —, Oological notes 1933 to 1934, The Ool. Rec., 16, 1936, p. 10.
18. W. Meise, Zum Problem des Brutschmarotzertums, Beitr. z. F. d. V., 6, 1930, p. 119—131.
19. G. Niethammer, Handbuch der deutschen Vogelkunde, Leipzig 1938, Bd. II, p. 130.
20. J. H. Owen, Cuckoo eggs and nestlings, Br. B., 15, 1921/22, p. 157.
21. O. R. Owen, Egg-laying habits of Cuckoo, Br. B., 15, 1921/22, p. 209—210.
22. E. Rey, Die Eier der Vögel Mitteleuropas, 1899, Bd. I.
23. O. Salzmann, Vom Kuckuck, Beitr. z. F. d. V., 5, 1929, p. 109.
24. G. Schiermann, Über das Brutverhältnis des Weidenlaubvogels (*Phylloscopus c. collybita*) zu *Cuculus canorus canorus*, Beitr. z. F. d. V., 3, 1927, p. 13—17.
25. G. J. Scholey, Another Cuckoo record, Br. B., 15, 1921/22, p. 180—186.
26. — — — — —, Cuckoo laying twice in same nest, Cuckoo's egg in Chaffinch's nest, Br. B., 17, 1923/24, p. 171 en 214.
27. — — — — —, A Cuckoo of the quarries, Country Life, 9 April 1932, p. 401—403.
28. — — — — —, A Cuckoo's memory, The Ool. Rec., 12, 1933, p. 5—7 en 47.
29. K. L. Skinner, More light on the habits of the Cuckoo, The Ool. Rec., 2, 1922, p. 64—65.
30. O. Steinfatt, Das Brutleben der Waldschnepfe, Journ. f. Ornithol., 86, 1938, p. 414.
31. E. C. Stuart Baker, The problem of the Cuckoo, The Ool. Rec., 11, 1931, p. 29—34.
32. N. Tinbergen, The function of sexual fighting in birds and the problem of the origin of „territory”, Bird-Banding, 7, 1936, p. 1—8.
33. O. Urtendörfer, Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz, Görlitz 1930, p. 169.

Den Haag, October 1938.

De bergpatrijs, *Perdix perdix perdix* (L.), mutatio „montana” (— *Perdix montana* (Gmelin))

(met plaat 5)

DOOR

P. A. HENS.

Van ons medelid, den heer Jb. van de Peppel, vernam ik, dat de heer G. H. Sachtleven te Doetinchem in het bezit was van een door dezen aldaar op 28 September 1937 geschoten, opgezette patrijs, welke in kleur en tekening opvallende afwijkingen vertoonde. Dit voorwerp werd mij door den eigenaar op uiterst welwillende wijze voor mijn collectie geschonken, waarvoor ik hem hier nogmaals ten zeerste mijn dank betuig. Mijn vermoeden, dat het hier de zeldzame *montana*-mutante van den patrijs zou betreffen, welke voor zooverre bekend sinds 1909 niet meer

in ons land werd aangetroffen, bleek juist te zijn. Het voorwerp in kwestie is inderdaad een zeer typisch exemplaar van den z.g. „bergpatrijs”, welke reeds door Brisson in 1760 werd beschreven als „kastanjebruin met kop en hals vaal” en voorkomende onder de gewone patrijzen.

Ik acht het de moeite waard dit voorwerp hier te beschrijven.

Het betreft een jong exemplaar, waarvan jammer genoeg de sexe niet is onderzocht en tengevolge van de abnormale kleur, kleurverdeling en teekening ook niet naar het uiterlijk valt te bepalen.

De vogel werd geschoten uit een klucht van 12 stuks, waarvan de overige exemplaren, voor zooverre in het veld viel waar te nemen en uit enkele nog daarvan geschoten hoenders bleek, volkomen normaal waren gekleurd. Het dier, dat gewiekt was, werd bij het ter hand brengen door den hond de staart uitgerukt. De veeren daarvan zijn niet bewaard. Ter vervanging heeft de praeparateur eenige staartpennen van een ander en normaal exemplaar uit dezelfde klucht geschoten, aan het opgezette dier bevestigd, zooals de heer Sachtlevén mij berichtte.

De snavel meet vanaf de bevedering tot de punt 14.5 mm. Het loopbeen is door den aanwezigen ijzerdraad in den poot, niet nauwkeurig te meten. Ik verkreeg een maat van ± 40 mm.

In gedroogden toestand is de snavel donker hoornkleurig met lichtere punt. Op den bovensnavel vertoonen zich een kleiner en grooter, lichter vlekje en een smal licht streepje van dezelfde kleur. De pooten zijn geelbruin. De derde groote slagpen is ongeveer voor de helft uitgegroeid.

Kleur en teekening van het gevederte beschrijf ik als volgt.

Voorhoofd en bovenkop licht rossigbruin, iets meer donker en warmer dan bij een normaal gekleurden patrijshaan. Op het midden van den bovenkop en op het achterhoofd hebben deze rossigbruine veeren een zwarte basis of wel zwarte vlekjes langs den buitenrand. Hierdoor ziet dit kopgedeelte er overlans gestreept uit. Langs de slapen bevinden zich nog de versleten veertjes van het jeugdkleed, welke op vuilwitten grond kleine zwarte vlekjes vertoonen; de schachten zijn wit.

Op de achterzijde van den hals zijn de nieuwe veeren rossigbruin met zwarten zoom, zwarte schacht en een enkel zwart vlekje langs den buitenrand van enkele veeren. De overige nieuwe veeren van den achterhals, overgaande naar den mantel, zijn evenals deze laatste en de schouderveeren, de rug- en stuitveeren donker kastanjebruin. De meeste mantelveeren zijn langs de randen hier en daar zeer smal, normaal grijs met fijne zwarte dwarsstreepjes en golflijntjes, waardoor deze donkere veeren er licht gerand uitzien. Eenige schouderveeren vertoonen rossig licht isabelkleurige schachten, eindigende in een zeer klein isabelkleurig rond vlekje. Andere zijn meer zwart getint aan het einde of langs de binnenvlag. Het geheel maakt daardoor den indruk van kastanjebruin met zwarte vlekjes. Ook de kleine vleugeldekeveeren zijn zoo gekleurd en geteekend. De middelste eveneens, doch iets lichter roodbruin. Bij slechts enkele dezer veertjes vindt men een licht, zeer smal schachtstreepje zooals bij den normalen vogel. De groote vleugeldekeveeren zijn eveneens kastanjebruin met zwarte of meer donkere tinten gemengd, doch hebben evenals de mantelveeren,

smalle, lichtere (geelbruine) randjes met zwarte golflijntjes en een wit vlekje aan het uiteinde der veeren. De secundaire pennen zijn nagenoeg zwart met een lichten, rossigbruinen zoom langs de buitenvlag. De duimvleugel eveneens, doch smaller en meer donker gezoomd. De groote (primaire) slagpennen zijn zwart. De eerste 3 groote slagpennen (waarvan de 1ste en 2de niet geruid en de 3e nog niet geheel uitgegroeid) vertoonen geelbruine vlekjes langs de buitenvlag; de 4de, 5de en 6de een zilvergrijzen rand langs de buitenvlag.

Een vrij breede ring om het oog bestaat uit kleine witte veertjes, welke zich daarachter voortzetten en slechts een klein plekje zwarte, verdroogde naakte huid achter het oog vrijlaten. De teugel is rossigbruin met kleine zwarte vlekjes, welke onder het oog samenvloeien tot een duidelijke zwarte vlek. De versch geruide oorveeren zijn rossigbruin, waartusschen zich nog enkele niet geruide, zeer versleten witte veertjes bevinden. De kin en de keel zijn licht rossig isabel (de veeren nog niet alle geheel uitgegroeid). Ter weerszijden daarvan bevindt zich een licht rossige baardstreep, waarin kleine doch scherp afstekende zwarte vlekjes. Eenige oude nog niet geruide keelveeren zijn wit. De zijden van den hals dragen nog de oude veeren, welke vuil wit zijn. Die, welke het dichtst bij den mantel liggen, vertoonen zwarte dwarsbandjes en doen daardoor wat teekening betreft levendig denken aan dezelfde veeren van het zomerkleed der oude hen.

De bovenborst is in het midden rossig isabel met veel kastanjebruine vlekken en maakt daardoor een bonten indruk. Het overige gedeelte van de borst en de flanken is egaal donker kastanjebruin gekleurd. Van een schild valt niets te bespeuren, doch langs den borstkam hebben enkele veeren een lichtere schacht en meer zwartbruine randen, terwijl enkele andere wit zijn en een overgang vormen naar de witte buikveeren. De schenkelveeren zijn licht en donkerbruin gevlekt met hier en daar een weinig wit.

De totale indruk van den vogel is: rossigbruine kop, witte hals (oude veeren), donker kastanjebruine romp en vleugels alsmede witte buik.

Te oordeelen naar den meer puntigen vorm van de overigens weinig versleten 1ste en 2de groote slagpen, is de vogel een jong exemplaar, alhoewel de merkwaardig veel op het zomerkleed der oude hen gelijkende nog niet geruide veertjes van den achterhals zouden kunnen doen vermoeden, dat wij een oud exemplaar voor ons hebben, hetgeen ik evenwel, te oordeelen naar de genoemde slagpennen, betwijfel.

Interessant is nog, dat tusschen de oude witte veertjes van den zijhals nieuwe te voorschijn komen, welke rossig bruin zijn en waarvan die tusschen zij- en voorhals *zwart* aan de spits zijn. Deze witte vederpartij van het jeugdkleed wordt dus vervangen door een rossigbruine en zwart gevlekte.

Vervolgens valt het op, dat waar de normaal gekleurde patrijs langs de oorstreek een donkere streep draagt, deze bij het hier beschreven exemplaar ontbreekt. Daarentegen vertoont dit voorwerp een zwarte vlek onder het oog, welke bij den normalen vogel nooit wordt aangetroffen.

Ten slotte vestig ik nog de aandacht op de door donkere vlekjes zich reeds vormende baardstreep, welke te oordeelen naar de zwarte spitsen

van de nieuw uitkomende veeren op de grens van zij- en voorhals, een zwarte omlijsting van de keel zou hebben gevormd als alle veeren reeds uitgegroeid waren geweest.

Deze zwarte keelomlijsting schijnt wel iets heel bijzonders te zijn bij de *montana*-mutante, aangezien Stresemann (1) daaromtrent vermeldt: „Eine noch seltener Mutante des *Perdix p. perdix* ist die, bei der ein „dunkler Bartstreif und eine dunkle Kehleumrahmung bei gleichzeitiger „starker Verdüsterung des Rumpfgefieders auftritt. Man sollte so gefärbte „Vögel, die ich nur aus Beschreibung kenne, nicht als Bergrephühner „bezeichnen.”

Mijn exemplaar is echter zonder twijfel een zeer typische *montana*-mutante („Bergrephuhn”) en vertoont daarbij duidelijk het begin van de zwarte omlijsting van de keel.

Stresemann (2) heeft aan het voorkomen van het z.g. „Bergrephuhn” in Europa een interessant artikel gewijd, waaruit blijkt, dat deze mutatie van tijd tot tijd wordt aangetroffen in Grootbritannië (het meest talrijk), Frankrijk, Duitsland (met uitzondering van het zuidwesten), Oostenrijk en Hongarije (minstens 3 exemplaren).

A. von Jordans (3) noemt ook exemplaren uit Zweden, op gezag van wijlen graaf O. Zedlitz.

Waar deze mutatie inderdaad zeer zeldzaam is, acht ik het van practisch belang hier nog een opsomming te geven van de gevallen, waarin deze in ons land is vastgesteld.

Wijlen R. baron Snouckaert van Schauburg (4) maakte het eerst melding van twee jonge exemplaren (♂♂), 7 en 11 September 1906 te Terborg (in het jachtveld „den Heuven” van de familie van Ditzhuijzen, volgens mededeeling van den heer Sachtleven aan mij) uit dezelfde koppel geschoten, welke vogels zich destijds bevonden in het bezit van den heer F. van Ditzhuijzen te Amsterdam. Waar deze exemplaren zijn gebleven, is mij niet bekend. Zij zijn afgebeeld op een gekleurde plaat in de Verslagen en Mededeelingen van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging, No. 4, November 1907.

Snouckaert beschreef deze vogels als een variatie zonder meer en was niet op de gedachte gekomen, dat dit typische jonge *montana*-mutantes waren, zooals Stresemann (5) later opmerkte.

De oude hen van de klucht, waaruit deze hoenders werden geschoten en welke ook werd bemachtigd, was normaal gekleurd. Wel bevond zich onder de klucht ook nog een wit exemplaar!

Op 23 September 1907 werd door de heeren van Ditzhuijzen te Etten bij Terborg een zeer typisch ♀ der *montana*-mutante geschoten, hetwelk overging in de collectie van pastoor H. Nillesen en zich thans bevindt in het Museum van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg te Maastricht.

Vervolgens werden tezelfder plaatse eind September—begin October van hetzelfde jaar door genoemde heeren, volgens Snouckaert (6) — die den patrijs van pastoor Nillesen met 2 andere tezamen als 3 stuks

vermeldt — nog twee exemplaren geschoten. Ook de verblijfplaats dezer twee vogels is niet meer bekend.

De heer F. van Ditzhuijzen had het geluk in de maand Juni tevoren den koppel te vinden, waaruit later voormelde 3 exemplaren werden geschoten. De ouden vlogen weg, doch de jongen schoven in het gras om hem heen. Hij kon er 2 vangen, welke zeer toevallig, beide bijna geheel wit waren met een donkerbruine streep over den rug. Hij heeft ze na bezichtiging weer los gelaten en het zijn volgens zijn meening deze vogels, welke na het ruien zoo donker zijn geworden.

Er bleven behalve de 3 geschoten exemplaren nog één *montana*-mutante met 4 à 5 normale exemplaren in de klucht over.

De ontdekking van het donskleed van „*montana*” is hoogst belangrijk. Het was toentertijd volgens Stresemann (7) nog geheel onbekend. De heer Sachtleven deelde mij, i.d. 3 Maart 1938, betreffende het schieten dier donkere patrijzen in het jachtveld („den Heuven” bij Terborg) der heeren van Ditzhuijzen nog mede, dat toen eenige jaren achtereen op dezelfde plaats abnormaal gekleurde patrijzen werden geschoten. Twee daarvan, welke echter meer bont zijn dan zijn exemplaar, dat ik van hem ontving, zijn nog in particulier bezit aanwezig. Hij berichtte mij tevens, dat hij reeds 25 jaren jaagt in de omgeving van Doetinchem en aldaar meer dan 1000 patrijzen heeft geschoten zonder dat hem, behalve het hier beschreven voorwerp, daaronder ooit een abnormaal gekleurd exemplaar in handen is gekomen.

Ten slotte ontving Snouckaert (8) destijds van den praeparateur Blaauw te Nijmegen ter bezichtiging een *montana*-mutante ♀, dat op 18 October 1909 bij Doetinchem was geschoten. Ook de verblijfplaats van dit exemplaar is niet meer bekend.

Het is opvallend, dat alle deze mutaties zijn verzameld in dezelfde streek van den achterhoek der provincie Gelderland tusschen Terborg en Doetinchem, welke plaatsen nog geen 10 km afstand van elkander zijn verwijderd.

Uit geen ander deel van ons land zijn zij bekend. In het Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden bevindt zich evenwel nog een typisch en zeer veel op mijn voorwerp gelijkend jong exemplaar dezer mutante uit den tijd van Temminck, met slechts de aanduiding: „Var. Hollandse”.

Bij den patrijs komen dikwijls aberraties voor tengevolge van een wel ziekelijke storing van de kleurontwikkeling der veeren, hetzij door geheel of gedeeltelijk ontbreken van alle pigmentteering dan wel door het uitvallen van een bepaalde pigmentteering, hetzij melanine dan wel phaeo-melanine, waardoor een kleurverzwakking optreedt. Daarnaast kan bijv. de melanine, dus het donkere kleurpigment, zoo sterk en overheerschend optreden, dat de veeren geheel donker worden, tot zwart toe.

De onderwerpelijke *montana*-mutante, kan zooals Stresemann (9) opmerkt, niet gelijk worden gesteld met z.g. melanisme. Immers hier gaat het niet om een uitbreiding der voorhanden zijnde donkere pigmentteering, doch om een geheele verandering van kleurverdeling en teekening. In het

donskleed wijkt de vogel, gelijk hiervoren vermeld, in dit opzicht reeds af, waarbij ik den nadruk wil leggen op het feit, dat dit wit is met een donkere streep over den rug. De eerste storing schijnt dus te bestaan in een vorm van leucisme, waaronder wordt verstaan het — in dit geval tijdelijke — uitblijven van een opeenvolging van reacties, welke noodig zijn om het chromogeen in pigment te veranderen (10).

Ook in het jeugdkleed is het gevederte ten deele leucistisch, terwijl daarnaast een partiëel melanisme optreedt, in den vorm van zware, zwarte dwarsbandeering op de borst en abnormale donkere teekening op de bovenzijde naast een witte.

In het adulte kleed verdwijnt het wit geheel of vrijwel geheel en ontstaat een gekleurd nieuw patroon, dat zoowel in kleur als teekening totaal afwijkt van het normale.

Wij vinden dus bij deze mutante:

- a. partiëel leucisme;
- b. melanisme in algemeenen zin, abundisme (nieuw ontstane teekening) in beperkten zin (nieuw ontstane zwarte teekening aan kop en hals);
- c. een vorm van erythrisme door de sterke uitbreiding van het roode pigment.

Wat de erfelijkheid dezer mutante betreft, zoo acht Stresemann (11) het in hooge mate waarschijnlijk, dat deze steeds recessief (verdwijnend) is en al deze donkere hoenders wat hun kleur betreft z.g. homozygotisch zijn.

Een feit is, dat deze mutante zeldzaam, doch in den loop der jaren min of meer regelmatig in hetzelfde woongebied optreedt. De *montana*-hoenders uit de omgeving van Doetinchem en Terborg zijn m.i. hiervan het bewijs.

Dat het dons- en het jeugdkleed meer of minder leucistisch is, wijst reeds op een abnormale werking van de chromogenen van het begin af.

De kans is volgens Stresemann (12) uiterst gering, dat twee z.g. berghoenders zich in de vrije natuur zullen paren en jongen voortbrengen. Zulks schijnt volgens hem slechts twee malen in Northumberland te zijn vastgesteld, waarbij de geheele klucht uit zulke hoenders bestond en in één geval men wist, dat ook de ouden tot deze mutante behoorden.

Wat het resultaat van een voorttellen met zulke mutanten zou zijn, kan men voorloopig slechts gissen. Vast staat evenwel, dat onder een normale patrijzenbevolking deze mutante nu en dan in een of meer exemplaren optreedt in dezelfde klucht, waarbij dan de overige hoenders daarvan normaal gekleurd en geteekend zijn, een enkel geval van leucisme of albinisme uitgezonderd.

Literatuur.

1. E. Stresemann, Das Bergrephuhn, *Perdix montana* (Gmelin). (Mutationsstudien XVIII); Ornith. Monatsber., 32, 1924, p. 135.
2. ibidem, p. 132 e.v.
3. Dr. A. von Jordans, Das Bergrephuhn, *Perdix montana* (Gmelin); Ornith. Monatsber., 34, 1926, p. 50.

4. Mr R. baron Snouckaert van Schauburg, Ornithologie van Nederland; Nederl. Ornith. Ver., Versl. en Mededeelingen, No. 4, November 1907, p. 31 (met gekleurde plaat).
5. E. Stresemann, Zum Auftreten der *montana*-Mutante des Rephuhns; Ornith. Monatsber., 34, 1926, p. 117.
6. Mr R. baron Snouckaert van Schauburg, Ornithologie van Nederland; Nederl. Ornith. Ver., Versl. en Mededeelingen, No. 5, November 1908, p. 23.
7. E. Stresemann, als sub 5, p. 118.
8. Mr R. baron Snouckaert van Schauburg, als sub 6, No. 7, September 1910, p. 52.
9. E. Stresemann; Ornith. Monatsber., 32, 1924, p. 134.
10. Vergel. W. F. Reinig, Melanismus, Albinismus und Rufinismus. 1937 (Georg Thieme, Verlag, Leipzig), p. 82.
11. E. Stresemann, als sub 9, p. 135.
12. E. Stresemann, ibidem, p. 135.

Valkenburg (L.), November 1938.

Ornithologie van Nederland

1938, 2e mededeling.

Naar bij de Redactie ingekomen gegevens samengesteld

DOOR

TEN KATE.

***Garrulus glandarius* subsp. — Vlaamse gaai.**

Op 31 Mei 1938 nam ik te Werkhoven (U.) nog 2 in noordoostelijke richting overtrekkende vlaamse gaaien waar. Deze vogels vlogen ongeveer 20 m hoog over het vlakke veld, wat wij, in tegenstelling met de najaars-trek, op de voorjaars-trek nimmer waarnamen. (J. N. van den Brink).

Volgens de Nederl. Vogels, p. 72, was tot nu toe de laatst bekende datum 18 Mei (1924, bij Goeree). (t. K.).

***Coccothraustes c. coccothraustes* (L.) — Appelvink.**

Van betrouwbare zijde ontving ik bericht, dat een paar appelvinken in een verwaarloosden tuin te Laren (Gooi) trachtte te broeden. Men zag de vogels in het voorjaar van 1938 herhaaldelijk met materiaal voor het nest vliegen, doch dit werd niet gevonden. (A. B. Wigman).

In aansluiting op de gegevens, vermeld in Limosa, 10, p. 163 en 11, p. 46, volgen hier nog enkele nieuwe gegevens uit de literatuur:

Sinds October 1937 en tegen Nieuwjaar 1938 werden enkele ex. waargenomen te Leersum („Lev. Nat.", 43, p. 61).

Van 18—21 Maart 1938 vertoefde een ex. te Bergen, N.H. (ibidem, l.c.). In de reeds genoemde tuin in Twente (Enschede) broedden in 1937 3 paar. De vogels vertrokken eind Sept. 1937 en keerden eind Maart 1938 terug; toen waren er soms wel 20 tegelijk in de tuin (Lev. Natuur, 43, p. 85—87). (t. K.).